

ISTIS ULTIMIS TEMPORIBUS...

Husovo drama jako problém relativizace církevní autority v eschatologickém modelu církve? Podnět k diskusi.

František J. Holeček, O. M.

ISTIS ULTIMIS TEMPORIBUS... Das Drama des M. J. Hus als Problem der Relativierung der kirchlichen Autorität in einem eschatologischen Kirchenmodell? Eine Anregung zur Diskussion. Der Autor – als katholischer Historiker – versucht, die paulinisch-augustinianischen Wurzeln des Kirchenverständnisses bei Hus darzulegen, seine Nähe zu altkirchlichen Modellen. Diese Nähe ist unverkennbar; Hus betont allerdings in seiner Ekklesiologie die „presbyteriale“ Linie, die Kategorie des Priesters ist für ihn grundlegend und überschattet die Rolle des Bischofs. Die problematische und widerspruchsvolle Thematisierung der „streitenden Kirche“ bei Hus erscheint in der Sicht des Autors als der schwerwiegendste unter den Einwänden, welche die Gegner an den tschechischen Meister richteten. Diese Thematisierung, konsequent durchdacht, problematisiert die für Rom zentrale Frage des Ursprungs der kirchlichen Autorität. Das Beispiel J. Gersons zeigt, dass der Widerspruch gegen die vermeintliche Subjektivierung der objektiven Kriterien nicht unbedingt kanonisch-juristisch bedingt ist, sondern auch die spirituelle Dimension geltend machen kann. – Im letzten Teil seines Aufsatzes belegt der Autor seine These, dass die prädestinatorisch-theologische Argumentation bei Hus sich mit einer apokalyptischen Perspektive verbindet, die ihre Wurzeln in der einheimischen, aber auch in der joachimitischen Tradition hat. – Der Aufsatz, den sein Autor „zur Diskussion“ vorlegt, widerspiegelt mehrjährige Gespräche in der ökumenischen Kommission zur Erforschung der Person und der Lehre des M. J. Hus.

„Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam secundum tradicionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Cristum“. Istam sanctam hortacionem Apostoli istis ultimis temporibus debent fideles vigilanter perpendere et cordialiter retinere, cum et Salvator dicat Matth. 24°: „Videte, ne quis vos seducat“.

Magistri Iohannis Hus, Contra Stanislaum, cap. II.

„Teologie milosti“ proti institucionální autoritě církve, v níž v Husově vizi hříchem „ustydla láska“?

Ohlédneme-li se uplynulým padesátiletím za pokusy uchopit či popsat podstatu Husova přístupu k tajemství církve, shledáváme se přes poměrnou nejasnost v zásadě se dvěma mezními náhledy: z katolické strany s kon-

statováním, že „více méně neucelený Husův názor na církev má mnoho nesouvislostí a nejasností“, zvláště ve vztahu k uplatnění klíčového pojmu predestinace, a že v jeho „zmatené teologii, klopytající přes jemná, ale nutná a nalezitelná rozlišení, vyvrcholil zmatek, který vneslo do nauky o Církvi směšování eklesiologie s kristologií, které postavilo Krista do středu nauky o Církvi, ale tak, že převážilo kristologický význam v eklesiologii, že eklesiologie se stala kristologií, a tím byla otevřena brána učení o neviditelné Církvi, když byla celá jednostranně soustředěna na neviditelného Krista“.¹ Na druhé straně pak se silně zdůrazňovaným ústředním motivem pravdy,² který v konfrontaci s církevními zlořády vyzrává v „teologii vyznavačského utrpení za Pravdu“,³ vyúsťující konsekventně až v rozhodnutí jít na koncil do Kostnice, jež je i tváří v tvář nebezpečí smrti po právu Amedeu Molnárovi důsledkem Husova osobního „pochopení novozákonní zvěsti o pravdě, kterou je třeba činit“.⁴

Přese všechno se však zdá, že se ani jedna ze zmíněných linií náhledu, snad díky nabízejícímu se zdůraznění antiinstitutcionálního aspektu na jedné straně, a církevně či společenskokritického aspektu na druhé, nevyrovnala i přes možná dílčí upřesnění důsledně s rozsáhlým a pečlivým rozbořem Husovy teologické nauky, jak ji shrnul ve svém monumentálním díle Vlastimil Kybal.⁵ Přinejmenším v jeho zásadním postižení metody Husovy polemiky ve známém sporu o definici církve s Mistry Stanislavem ze Znojma⁶ a následně Štěpánem z Pálče,⁷ který ve srážce husovského modelu

¹ Tak např. S. M. Braitó, *Církev*, Praha 1946, oddíl Husův pokus o určení podstaty Církve, str. 268–269.

² Pozoruhodná je v tomto směru například geneze náhledu F. Šmahela, vyzrávajícím od *Hranice pravdy*, Praha 1969, přes revizní soubor studií *La révolution hussite, une anomalie historique*, Paříž 1985, až k vyváženému neteologickému náhledu ve druhém díle *Husitské revoluce, Kořeny české reformace*, Praha 1993, kde jsou konstatovány „trhliny“ v Husově učení o církvi (str. 71); společenskokritickou dimenzi zdůrazňuje a aktualizuje snad až přepjatý M. Ransdorf, *Mistr Jan Hus*, Praha 1993.

³ A. Molnár, *Pohyb teologického myšlení. Přehledné dějiny dogmatu*, Praha 1982, oddíl *Proč šel Hus do Kostnice*, str. 209–222; dále srv. kapitulu *Hledej Pravdu! Jan Hus v mistrovském díle téhož autora Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, 9–21 a pronikavou studii M. Wernische, *Ratio voluntatis u Mistra Jana Husa. K roli pojmů rozumu a vůle ve struktuře Husova učení*, v: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního sympozia, konaného 22.–26. září 1993 v Bayreuthu*, SRN, red. J. B. Lášek, Praha 1995, str. 126–138.

⁴ Srv. A. Molnár, *Pohyb teologického myšlení*, str. 224.

⁵ Srv. V. Novotný – V. Kybal, *M. Jan Hus. Život a učení*, díl II/1–3. *Učení* (dále: V. Kybal, *Učení*), Praha 1923–1931.

⁶ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/1, Praha 1923, str. 216–219.

⁷ Srv., tamtéž, str. 248–297.

církve jako mystického těla Kristova („convocatio praedestinatorum“) se Stanislavovou nepřilíš šťastnou alegorií církve jako mysticko-církevního komposita papeže jako hlavy a kardinálů jako těla⁸ a Pálčovým trojím rozlišením církve předzřízených, církve bojující a církve římské, přerostl až v osudové nastolení otázek, dotýkajících se role papeže a církevní autority.

Kybal správně postihl, že Hus již ve svém traktátu *Contra Stanislaum de Znoyma*, zredukoval teorii odpůrce na její pouhý logický základ,⁹ protože ji neshledal založenou v Písmě či autoritách svatých. Využil slabé stránky Stanislavova výkladu (který byl jinak hlouběji založen na dogmatu o regitivu, tajemné církevní moci, jako formálním principu církve), jíž bylo užití obrazu podobenství duše s tělem v přírodním kompozitu: „Ježto z papeže a sboru kardinálů sestává jedno tajemné a církevní složení, mající podobně jako duše, složení přirozené a duševní, formu nebo formální počátek poznávání a určování ve veškerých věcech katolických a církevních a vedení pastýřské péče ve všech takovýchto věcech o všechny církve a veškeré Kristovy věrné na zemi. A jako v přirozené duši jest s jedné strany smysl obecný, mohoucí rozsuzovati ne částečně a částkově, ale povšechně a úplně o všech věcech, sebou samými čitelných a o jich shodě i rozdílu; s druhé strany však jsou v oné duši smysly částkové, mohoucí částečně a částkově rozsuzovati o veškerých věcech částečných, sebou samými čitelných – tak v oné tajemné a církevní formě onoho již řečeného církevního složení jest s jedné strany církevní autorita a moc povšechná a úplná mohoucí poznávati a určovati ne částečně a částkově, ale i povšechně a úplně ve veškeré při církevní a rovněž i ve přích občanských, pokud jest je vztahovati k věcem a na věci církevní, aby samy sebou konec měly. Tato moc může také povšechně a úplně napravovati a očišťovati v záležitostech věcí církevních a vésti v takových církevních věcech pastýřskou péči o všechny církve a veškeré Kristovy věrné. A tato církevní moc hledí k osobě papežově. S druhé strany jsou v oné svrchu řečené formě, jako první a přední smysly částkové po smyslu obecném, moci církevní, mohoucí tak částečně a částkově souditi veškeré částečné pře církevní všech církví. A tyto moci hledí ke sboru kardinálů ve složení církevním a jest známo, že takové složení z církevních částí jest církev a tak co do látky jména jest to církev římská, ježto hmotná stolice oné církve jest město Řím, jak předesláno.“¹⁰

⁸ Tato alegorie ovšem odpovídala dobovému eklesiologickému myšlení, srv. „*Pars corporis Papae*“. *Le Sacré Collège dans l'ecclésiologie médiévale*, v: *L'homme devant Dieu. Mélanges Henri de Lubac*, Paříž 1964, díl II., str. 183–198.

⁹ Srv. tamtéž, II/2, Praha 1926, str. 131.

¹⁰ Srv. M. Svoboda – V. Flajšhans, *Mistra Jana Husi Sebrané spisy*, II/2, Praha 1904, str. 39; pův. lat. text: „Cum ex papa et collegio cardinalium sit unum mysticum et

Hus snadno Stanislavovu alegorii logicky vyvrátil a postavil proti ní působivější a biblicky zakořeněnou pavlovsko-augustinskou alegorii o mystickém těle církve,¹¹ složeném z Krista jako hlavy a z těla sboru předurčených ke spáse, spojeném poutem predestinace.¹² Alegorický obraz církve, zvláště

ecclesiasticum compositum, habens ad similitudinem anime, compositi naturalis animalis, formam seu formale principium cognoscendi et diffiniendi in universa materia catholica et ecclesiastica et curam pastorem habendi in omni tali materia omnium ecclesiarum et universorum Cristifidelium super terram, et quomodo in anima naturali est ab una parte sensus communis, habens non parcialiter et particulariter, sed universaliter et totaliter diiudicare de tota materia per se sensibilem, de conveniencia et differentia eorum, ab alia vero parte in illa anima sunt sensus particulares, habentes parcialiter et particulariter diiudicare omnes parciales materias per se sensibilem, sic in illa forma mistica et ecclesiastica illius compositi ecclesiastici iam dicti est ab una parte ecclesiastica auctoritas et potestas universalis et totalis, habens non parcialiter et particulariter, sed universaliter et totaliter cognoscere et diffinire in omni causa ecclesiastica et eciam causas civiles, de quanto ad materiam et in materiam ecclesiasticam ordinande sunt, ut in per se finem. Habet eciam illa potestas universaliter et totaliter (errores) circa materiam ecclesiasticam corrigere et purgare et in tali materia ecclesiastica pastorem curam gerere omnium ecclesiarum et universorum Cristifidelium. Et hec potestas ecclesiastica personam pape respicit. Ab alia parte sunt in predicta forma sicut primi et precipui post sensum communem sensus particulares, auctoritates ecclesie, habentes sicut parcialiter et particulariter iudicare omnes parciales causas ecclesiasticas omnium ecclesiarum. Et hec potestates respiciunt collegium cardinalium in ecclesiastico composito. Et constat, quod tale compositum ex ecclesiasticis partibus est ecclesia, et sic ex quid nominis est ecclesia Romana, cum illius ecclesie sedes materialis sit urbs Romana, ut premissum est“, v: Magistri Iohannis Hus, *Polemica / Opera omnia*, XXII/, vyd. J. Eršil, Praha 1966, *Contra Stanislauum de Znoyma*, kap. II., str. 281, ř. 20–29; str. 282, 1–15.

¹¹ K tomu srv. B. M. Ahern, *The Christian's Union with the Body of Christ in Cor., Gal. and Rom.*, v: „Catholic Biblical Quarterly“, roč. 23, (Washington, D.C.) 1961, str. 199–209; C. Colpe, *Zur Leib-Christi-Vorstellung im Epheserbrief*, v: *Judentum, Urchristentum, Kirche. Festschrift für J. Jeremias*, red. W. Eltester, Berlin 1964, str. 172–187; F. Grob, *L'image du corps et de la tête dans l'Épître aux Ephésiens*, v: „Études Théologiques et Religieuses“, roč. 58, (Montpellier) 1983, str. 491–500; H. Paradis, *Le Christ tête de l'Église selon les épîtres aux Colossiens et aux Éphésiens*, v: *L'Église dans la Bible. Communications présentées à la XVIIe réunion annuelle de l'ACE-BAC*, Bruges 1962, str. 95–115; J. Sánchez Bosch, *Le Corps du Christ et les charismes dans l'épître aux Romains*, v: *Dimensions de la vie chrétienne*, red. L. De Lorenzi, Řím 1979, str. 51–72; T.C. Madrid, *La Iglesia católica según San Agustín. Compendio de Eclesiología*, Madrid 1994; G. Philips, *L'influence du Christ-Chef sur son Corps mystique suivant saint Augustin*, v: *Augustinus Magister. Congrès International Augustinien*, II, Paříž 1954, str. 805–815.

¹² Srv. V. Boublík, *La predestinazione. San Paolo e Sant'Agostino*, Řím 1961; reakce: J. Morán, *El difícil equilibrio en el problema de la predestinación. Notas a un libro*, v: „Augustinianum“, roč. 2, (Řím) 1962, str. 323–350; H. M. Dion, *La prédestination chez S. Paul*, v: „Revue de Sciences Religieuses“, roč. 53, (Strasbourg) 1965, str. 5–43; R. Garrigou-Lagrange, *La prédestination des saints et la grâce*, Paris 1936; M. A. Morris, *La prédestination d'après St. Augustin*, v: „Miscellanea Agostiniana“, roč. 3, 1931, str. 853 a n.; G. Nygren, *Das Prädestinationsproblem in der Theologie Augustins*, Göttingen 1956;

v radikálně realistickém chápání, tak následně zproblematizoval klíčovou otázku zdroje církevní autority. Zatímco Stanislav prohlašoval papeže za pramen (*fons*) a řečiště (*alveus*) plné církevní moci a pokoušel se postihnout nikoli původ, ale přítomnou existenci této moci a jejího nositele s rozlišením materiálního a formálního principu v církvi, Hus prohlásil za formální princip církve a církevní moci samotného Krista a Stanislavovo tajemné regitivum redukuje na Boží moudrost a vědění, emanující spolu s ostatními dary Ducha svatého z Krista jako hlavy a odtud plynoucí do služebných údů, které napravují ostatní údy, spojené toutéž milostí v jedno mystické tělo.¹³ Na místo papeže tak Hus postavil s bezprostřední závazností pro církev bojující Krista, na místo kardinálů pak sbor predestinovaných. Formálním a existenčním principem Husova modelu církve je Kristus a sjednocovacím principem pouto predestinace,¹⁴ přičemž vzájemná pomoc a soucítění oživují údy samy o sobě tak, že jednota a živoucnost hlavy, těla i údů je dokonalá.

Stanislavův názor posoudil Hus bez ohledu na jeho vlastní opodstatnění a s nemalou ironií požadoval, aby dokázal, že mystické tělo papežovo je mystické tělo Kristovo, že kardinálové jsou mystické tělo nadané predestinační milostí a že tehdejší pisánský papež Jan XXIII. je hlava mystického těla, spravující církev poklady Boží moudrosti a vědění a oživující každý jeho úd. Jestliže by to Stanislav nedokázal, zvláště pak ve smyslu, že Jan XXIII. se svými dvanácti kardinály je mystickým tělem Kristovým, spojeným navzájem poutem predestinace, pak měla být jeho téze považována za bezdůvodnou. Kybal oprávněně upozornil na skutečnost, že Husův požadavek v tomto směru, jakkoli je brilantním logickým výkonem, odsouvá podstatu sporu a staví argumentaci protivníka do naprosto absurdního světla¹⁵ – je ovšem otázkou, zdali tato Husova bezesporu pozoruhodná

J. M. Rist, *Augustine on Free Will and Predestination*, v: „Journal of Theological Studies“, roč. 20, (Oxford) 1969, str. 420–447; H. Rondet, *La prédestination augustinienne: Genèse d'une doctrine*, v: „Sciences Ecclésiastiques“, roč. 18, (Montréal) 1966, str. 229–251; H. Rowley, *The biblical Doctrine of Election*, London 1950; T. Simonin, *Prédestination, préscience et liberté*, v: „Nouvelle Revue Théologique“, roč. 85, (Louvain) 1963, str. 711–730; A. Trapè, *A proposito di predestinazione: Sant'Agostino e i suoi critici moderni*, v: „Divinitas“, roč. 7, (Řím) 1963, str. 243–284.

¹³ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/2, str. 132; vzájemné napravování údů, vycházející z dlíhého uchopení pavlovské inspirace, odpovídalo i viklefským podnětům a pravděpodobně předznamenává pozdější formulaci Čtyř pražských artikulů.

¹⁴ K jejímu chápání u Husa podrobně V. Kybal, *Učení*, II/1, str. 175–189.

¹⁵ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/2, str. 133: „Zde dlužno říci, že Hus žádá na Stanislavovi věci nejen nemožné, nýbrž i neoprávněné. Stanislavova theorie jest sui generis a logicky řečeno, jest to supposice schopná toho neb onoho odůvodnění. Ale i Husova theorie jest supposice,

teologická intuice¹⁶ mohla vůbec být uvažována v nekonfrontačním duchu, nemluvě o tom, že jejímu prohloubení uvážení brala půdu pod nohama Husova tendence ke zúžení, a nutno dodat zkreslující a zavádějící, aplikaci kritéria předurčenosti na konkrétní osoby a instituce církevního společenství pod tlakem stále intenzivnější představy brzkého skonání věků.

Proti zavedenému z kanonicko-právních pozic vycházejícímu náhledu zdroje jednoty, svrchované moci a autority v církevním společenství, nahlíženému s rostoucí nedůvěrou a úzkostí,¹⁷ plynoucí z ořesu jistot ve vleklém papežském schismatu, se zde postavila v podstatě teologie milosti¹⁸

a jest naprosto nesprávně chtít měřiti správnost jedné supposice důvody supposice druhé čili chtít, aby černé se dokazovalo bílým. Hus klade svůj (zajisté správný a odůvodněný, byť ne jedině správný a odůvodněný) pojem církve jako dogma za zkušební kámen pojmu Stanislavova a tím snaží se jej odsouditi, resp. ukázati jeho absurdnost. To se mu také podařilo, ač pouze argumentem ex opposito a nikoliv přímým vyvrácením teorie potvíníkovy. Správně však vytýká Hus dále, že Stanislav neuvádí žádného dokladu z Písma, kterým by ukázal, že papež a sbor kardinálů tvoří mysticko-církevní složeninu a tak hlavu a tělo církve. Rovněž správně Hus naznačuje lžikřesťanskou pýchu Stanislavova pojmu církve a papeže a poznamenává, že důstojnost papežova a jeho zvelebená moc zavádí k přílišnému vynášení jeho vikářské moci, k přílišnému cenění světské důstojnosti a k přílišnému oblibení si fantastické svatosti“.

¹⁶ V paralelní rovině, ovšem jen stěží přímo srovnatelné ve vztahu k celku a vycházející důsledněji z pavlovských pozic, přistupuje k tajemství církve Věroučná konstituce II. Vatikánské sněmy o církvi, *lumen gentium*, z 21. 11. 1964: „Aeternus Pater, liberrimo et arcano sapientiae ac bonitatis suae consilio, ... Omnes autem electos Pater ante saecula „praescivit et praedestinavit conformem fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus“ (Rom. 8,29). Credentes autem in Christum convocare statuit in sancta Ecclesia, quae iam ab origine mundi praefigurata, .. in novissimis temporibus constituta, effuso Spiritu est manifestata, et in fine saeculorum gloriose consumabitur“, LG 2, v: *Sacrosanctum oecumenicum concilium Vaticanum II, Constitutiones, Decreta, Declarationes*, cura et studio Secretariae generalis Concilii oecumenici Vaticani II, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, str. 94; mystické tělo Kristovo a spolupráce údů, srv. LG 7, tamtéž, str. 100–103.

¹⁷ Rolí faktoru „úzkosti o spasení“ a strachu, spojeného s masivní vizí přítomnosti hříchu skvěle postihl zvláště katolický historik J. Delumeau, *Le péché et la peur. La culpabilisation en Occident (XIIIe–XVIIIe siècle)*, Paříž 1983; problému pocitu nedostatečného hlásání slova Božího v 15. a 16. století jako jedné z příčin vystoupení reformace věnoval dílo *Un chemin d'histoire. Chrétienté et christianisation*, Paříž 1981.

¹⁸ Hus narozdíl od apoštola Pavla a v návaznosti na Augustina vztahuje predestinaci pouze na spravedlivé, zvláště vyvolené, a rozšiřuje pojem predestinace na povolání k věčné blaženosti a nejen na povolání k účinné milosti, srv. V. Kybal, *Učení, III/1*, str. 178; predestinovaný dostává zvláštní posilu prostřednictvím „fides caritate formata“ v Krista, jež je i základní ctností a nabývá tak nového poměru ke Kristu jako Spasiteli, chápaného jako zasnoubení ve víře s Pánem: pravým údem církve Kristovy se tedy stává teprve vírou – je evidentní, jak destruktivně v tomto modelu musí být pocíťován vliv hříchu a pohoršení a jak na druhé straně ustupuje do pozadí role celého systému svátostí církve, zatímco až disproporčně roste hlásání Slova, které se stává svrchovaným Zákonem.

a výrazně eschatologický model církve. Následný Pálčův pokus vyrovnat se s predestinačním momentem, jak se zdá, nebyl dostatečně vyvážený,¹⁹ a jeho polemika o úřední moci nehodných papežů²⁰ rovněž nepadla na připravenou půdu. Zdá se, že se to v adekvátní a ucelené podobě podařilo, nakolik máme k dispozici vydaný traktátový materiál, až daleko později Janu Stojkovičovi z Dubrovníka v jeho díle *Tractatus de ecclesia*,²¹ jak soudí Yves Congar,²² účinným konstatováním, že pozemskou církev není možno definovat prostřednictvím eschatologické reality společenství s Bohem.

...in damnacionem perpetuam papam male viventem detrudere...

Husův predestinacionismus má ovšem mnohem starší kořeny, v zásadě je od počátku – inspirován Viklešem – trvale přítomen v jeho díle.²³ Toto pojetí se objevuje již v kázání *Diliges Deum* (19. 10. 1405) a o čtyři roky později je přítomno v komentáři *Super IV Sententiarum*,²⁴ jak konstatuje

¹⁹ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/1, str. 273–282.

²⁰ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/2, str. 227–242.

²¹ Srv. Iohannis Stojković de Ragusio, *Tractatus de Ecclesia*, vyd. F. Šanjek (spolupracovali A. Krchňák, M. Biškup), Zagreb 1983, zvl. část I., kap. 9. *de consideratione Ecclesiae secundum finem praedestinationis tantummodo*, str. 38–41; kap. 10. *quod non eodem modo quis dicitur filius Dei et membrum Christi et Ecclesiae*, str. 41–46; kap. 13. *de consideratione Ecclesiae secundum quod aliqui pro praesenti membra sunt Ecclesiae non habito respectu ad id, quod futuri sunt et solvuntur ea quae in contrarium facere videntur ex dictis Augustini*, str. 49–55; část II., kap. 2. *quod Ecclesia dicitur unum corpus mysticum ad similitudinem corporis naturalis hominis*, str. 59–62; kap. 3. *de unitate Ecclesiae quae attenditur penes unitatem baptismi et aliorum sacramentorum communionem*, str. 62–64; kap. 4. *de unitate Ecclesiae quae attenditur penes unitatem fidei*, str. 64–68; kap. 5. *de unitate Ecclesiae quae attenditur penes unitatem caritatis*, str. 68–72; kap. 6. *de unitate Ecclesiae quae attenditur penes unitatem Spiritus Sancti*, str. 72–73; kap. 7. *de unitate Ecclesiae per respectum ad caput suum quod est Christus*, str. 73–76; kap. 8. *declarans quaedam dubia circa ea quae dicta sunt de Christo capite ad similitudinem capitis naturalis*, str. 76–78; kap. 9. *declarans quod tanta est unio et tantus amor inter Christum et Ecclesiam ut unus Christus, unus homo et una quaedam persona Christus et Ecclesia dicantur*, str. 79–82; kap. 10. *declarans quare Ecclesia dicitur sancta*, str. 83–85.

²² Srv. Y. Congar, *La place de Jean de Raguse dans l'histoire de l'ecclésiologie*, v: *Misao i djelo Ivana Stojkovića (1390/95–1443)*. Zbornik radova s Medjunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26. – 28. svibnja 1983, red. F. Šanjek, Zagreb 1986, str. 259–278, chorvatský překlad na str. 279–290; zvl. str. 263: „On ne peut pas définir l'Église terrestre par la réalité eschatologique de communion avec Dieu. Bien sr l'Église vise cette communion, et même la vit, mais elle se caractérise ici-bas comme moyen de cette communion: vocation à la foi, profession de la foi, sacrements“.

²³ M. Ransdorf zdůrazňuje v tomto směru přínos Matthewa Spinky a jeho díla, *John Hus' Concept of the Church*, Princeton 1966, str. 68, 21–214, 253 a n.

Miloslav Ransdorf, jemuž přísluší i podnětné upozornění na skutečnost, že právě proto, že v Husově pojetí se církev nekryje s viditelným shromážděním věřících a je definována jako „universitas praedestinatorum“, minulých, přítomných i budoucích, předpokládá to „homogenitu času a prostoru, jejich absolutnost, tedy nezávislost církve na času a prostoru“²⁵ s výhledem k naplnění počtu vyvolených teprve na konci trvání světa.²⁶ Právě tato zásadní nadčasovost církve spravedlivých všech věků, v jistém smyslu církve „ante litteram“ – typicky husovské „ecclesia ab Abel“,²⁷ je, jak by řekl Amedeo Molnár, „těhotná vzpourou“: ve svých důsledcích musí téměř nevyhnutelně²⁸ vést ke konfrontaci s realitou církve přítomné.

Například nupciální mystika *Výkladu písníček Šalomúnových*²⁹ neponechává hříchu prostor v globální vizi dějin spásy a jen v ryze biblické perspektivě posiluje husovskou antinomickou představu o dvou církvích, jedné z předzvěděných, v čele s Antikristem a druhé z předurčených, v čele s Kristem.³⁰ Filozoficky motivovaný a logicky „dokázaný“ podnět, pře-

²⁴ M. Ransdorf, *Kapitoly z geneze husitské ideologie*, Praha 1986, kap. II.: *Planoucí pochodeň – Mistr Jan Hus*, str. 92, pozn. 48.

²⁵ Tamtéž, str. 94.

²⁶ Typicky středověkou mentalitu očekávání brzkého či bezprostředního skonání věků ovšem ve sledovaném období vyhrocuje ještě před ořezem schismatu katastrofický dopad epidemie „černé smrti“, která s sebou přinesla mezi léty 1348–1352 asi 18 miliónů mrtvých, srv. E. Lerner, *The Black Death and Western Eschatological Mentalities*, v. „The American Historical Review“, roč. 86, (New York) 1981, str. 533–552, znovu přetištěno s doplňky v: *The Black Death: The Impact of the Fourteenth-Century Plague*, red. D. Williman, Binghamton, N.Y., 1982, str. 77–105; M. Häusler, *Das Ende der Geschichte in der mittelalterlichen Weltchronistik*, Kolín nad Rýnem 1980 a P. Segel, *Schisma, krize, hereze a černá smrt*, v: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia, konaného 22. – 26. září 1993 v Bayreuthu*, SRN, red. J. B. Lášek, Praha 1995, str. 31–42, kde je připojena i podrobná bibliografie.

²⁷ K tomuto pojmu srv. Y. Congar, *Ecclesia ab Abel*, v: *Abhandlungen über Theologie und Kirche. Festschrift für K. Adam*, Düsseldorf 1952, str. 79–108.

²⁸ Mám na mysli lzeznou logiku uplatnění ideálu pravzorového světa idejí v myšlenkovém světě českých viklefištů, jehož disputace nebyly zdaleka omezeny jen na akademickou půdu, srv. V. Herold, *Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*, Praha 1985 a též, *Viklef jako reformátor (Filozofická dimenze)*, ve sborníku *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*, str. 43–50; vyvstává ovšem otázka, zda nelze v tomto směru s K. R. Popperem hovořit i v tomto případě uplatnění radikálního realismu o „uhranutí Platónem“ v násilných pokusech přetavit přítomnou realitu jsoucích ve výhni ideální matrice.

²⁹ Srv. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české*, vyd. L. J. Erben, III, Praha 1868, str. 1–103 a *Mistra Jana Husi Sebrané spisy*, vyd. M. Svoboda – V. Flajšhans, IV/1. *Spisy české, Výklad Písně Šalomounovy*, str. 177–267; za upozornění že pravděpodobně nejde přímo o Husovo dílo, jež však nejspíše patří reformnímu okruhu, děkuji Dr. Anežce Vidmanové, CSc.

³⁰ K viklefskému zakořenění této představy srv. M. Ransdorf, *Kapitoly z geneze*, str. 92.

nesený na teologickou rovinu zde dopadá na půdu, zkyplenou starší polemikou českého reformního myšlení ze sklonku osmdesátých let čtrnáctého století, totiž M. Vojtěcha Raňkova z Ježova, který zastával názor, že „v tomto schismatickém rozdělení se nemusíme domnívat, že jsme bez hlavy (*acephalos*), neboť naší hlavou je Kristus, který nám, svým údům, vlévá ducha života a dává darem charismata své milosti“ a že „Kristus je naší základní hlavou a že tedy není třeba podřaděné, sekundární hlavy“, s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, který proti jeho názoru postavil (podobně jako později Pálež proti Husovi) svůj traktát *De potestate clavium*.³¹

Že je Husovo pojetí církve bojující nedostatečně tematizováno posléze i ve vrcholném díle polemiky *De ecclesia*, kde si Mistr protiřečí, když odmítá jako argument pro církev smíšenou dokonce Matoušovo podobenství o králi, který pozval ke svatbě dobré i špatné (Mt 22,2–14) poukazem na to, že špatní nejsou pravými syny a přáteli církve, neboť nemají svatební roucho, kterým je predestinační láska, zatímco ve starší české *Postille* ještě ke svatbě připouštěl obojí, si povšiml i Vlastimil Kybal; Husovi se pojem církve bojující téměř ztrácel v pojmu církve predestinovaných.³² Eklesio-logické důsledky této nevyváženosti ovšem nutně problematizují tradiční náhled církevní autority:³³ „Z toho plyne, že by bylo příliš velkou opovržlivostí tvrdit o někom bez zjevení a bez úděsu, že je údem této svaté církve. Neboť nikdo není údem této církve, leč předurčený časem svým bez poskvrny a vrásky. Avšak nikdo bez úděsu nebo zjevení nemůže tvrdit, že je předurčeným a svatým bez poskvrny a vrásky. Takový je závěr. Proto je velice podivné, s jakou drzostí ti, kdo se příliš oddali světu a příliš svěťácky a nezřízeně si žijí, vzdálení způsobem svého života od Krista a ještě navíc jaloví v plnění rad a příkázání Kristových, bez úděsu o sobě prohlašují, že jsou hlavami nebo tělem nebo předními údy církve, nevesty Kristovy. Či snad věříme, že jsou bez poskvrny hříchu smrtelného a bez vrásky hříchu všedního, když obrátivše se zády ke Kristově radě zanedbali svatý úřad a skutky učí spíše pravému opaku, když přece ženich církve říká: „Po ovoci jejich poznáte je“ – Matouš 7, a u Jana 10 praví: „Skutkům věřte!“ a „Podle skutků jejich nečiňte; neboť praví, ale nečiní“ – Matouš 23?“.³⁴

³¹ Srv. mou studii *Husovo pojetí církve (Příspěvek k diskusi)* ve sborníku Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi, str. 140.

³² Srv. V. Kybal, *Učení*, II/1, str. 247–248.

³³ K této otázce srv. J. Mánek, *Husův spor o autoritu*, v: *Hus stále živý. Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*, red. M. Kaňák, Praha 1965, str.20–37.

³⁴ Srv. Mistr Jan Hus, *O církvi*, vyd. F. M. Dobiáš – A. Molnár, Praha 1965, kap. V., str.51, ř. 179–193; pův. text v: Mistr Jan Hus, *Tractatus de ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson, Praha 1958, str. 36.

Kategorický morální imperativ požadavku ortopraxe zde v podstatě vytěšňuje z církve v Husově nejvlastnějším chápání celý kanonicko-právně strukturovaný systém autority a poslušnosti v církvi bojující i s jeho reprezentanty. Je ovšem otázkou, zda stejně jako v případě eschatologické reality, jíž nelze přímo poměřovat skutečnost pozemské církve, neplatí i zde, že morální akcent a požadavek důsledného následování nemůže bezprostředně nahradit zcela konkrétní řídicí a správní systém církve bojující,³⁵ aniž by zablokoval jeho základní funkce. Nedostatečná, a jak se zdá vnitřně rozporná tématizace reality církve bojující pak na druhé straně přepadá v aktivní úsilí mobilizovat k boji s hříchem církev spravedlivých.

V této souvislosti nepřekvapí, že se u Husa v odpověď na první reakce církevní autority setkáme v kázáních s asociací kleriků, bzdících v tvář papeži na stolci, obklopenému kardinály a patriarchy, jak je později shledáváme v analogických dřevorytech německé luterské reformace: „Et quid plus fetet Deo quam peccatum? plus enim inconparabiliter displicentiam facit homo peccans mortaliter, quam si clericus minimus pape sedenti in sede in apparatu suo, cardinalibus omnibus et patriarchis presentibus, retrograde discopertum culum transiens ostenderet et demum in faciem stercorisaret, ymmo ipsum recipiens in gloacam pedibus detruderet. Omnia ista possent fieri cum voluntate Dei, ut dum papa fieret Deo contrarius et mandaret Deus in vindictam peccati talia per clericum operari. Nec est hoc discernendum, cum ministri dei possunt in dampnationem perpetuam papam male viventem detrudere. Quod est inhonestius, horribilius, dampnabilius et fetidius quam predicta?“³⁶

V proslulé deváté kapitole *De ecclesia*, v níž se Hus poměřuje s tradičním základem teorie papežského primátu a moci klíčů, Ježíšovým výrokem „Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalent adversus eam“ (Mt 16,18), prostřednictvím augustinského ztotožnění skály s Kristem samým a bystré

³⁵ Geneze této právní a správní tradice je dnes ovšem nahlížena na obecně historické (nejen specificky kanonicko-právní) rovině i díky přínosu prací Waltera Ullmanna *A History of Political thought: The Middle Ages*, Harmondsworth 1965, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*, Londýn 1966 a *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, Londýn 1972 s podstatně větší úctou; Harold J. Berman hovoří dokonce o „papežské revoluci“ ve vývoji západní právní tradice ve svém díle *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*, Harvard College 1983, či v dostupnějším polském překladu *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, Varšava 1995.

³⁶ Srv. Magistri Iohannis Hus *Sermones de tempore qui Collecta dicuntur* (Opera omnia, VII), vyd. A. Schmidtová, Praha 1959, *Dominica 2° post octavam Epiphaniae (XIII)*, str. 92, ř. 13–22, str. 93, ř. 1–2.

argumentace pavlovského ztotožnění Krista s duchovní skálou, z níž pil vyvolený lid na poušti (1K 10, 4), pak tento proces vrcholí sérií závěrů zásadního významu. Hus vychází z konstatování, že je patrné, že Petrovo vůdčí postavení je zdůvodněno jeho vírou, pokorou, láskou, chudobou a vytrvalostí v chudobě³⁷ a přechází k podmínce pravosti vikářské funkce papeže, řka, že jestliže již po těchto cestách ctností kráčí povoláný náměstek Petrův, věříme, že je jeho pravým náměstkem a předním veleknězem církve, kterou spravuje. Jde-li však po cestách opačných, je posel Antikristův a odpůrce Petrův i Pána Ježíše Krista.³⁸ Nato rozvíjí klíčovou tézi, jež se promítne později do závěrečných článků kostnické žaloby, že totiž nikdo nezastává Kristovo nebo Petrovo místo opravdově a Kristu přijatelně, leč následuje-li ho v mravech, protože není žádný jiný přiměřený způsob následování než ten, který s mravním závazkem přijímá od Boha správcovskou moc a tak se k takovému úřadu náměstka vyžaduje jak shodnost mravů, tak autorita ustanovitelova.³⁹ A přidává pauperistický argument, na nějž byli papežský dvůr a jeho teologové zvláště alergičtí od tvrdé srážky s františkánskými spirituály za Jana XXII. a znovu od doby prvních protiviklefovských polemik.⁴⁰

Ústřední téze „nemo vere et Christo acceptabiliter gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus“, ostatně poměrně věrně parafrázující *Decretum Gratiani* „non enim loca, sed vita et mores sanctum faciunt sacerdotem. Unde ex suscepto officio non licentiam peccandi, sed necessita-

³⁷ Srv. Mistr Jan Hus, *Tractatus de ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson, Praha 1958, kap. IX, str. 69: „Et patet Petri prefeccio ratione fidei, humilitatis, caritatis, ymo paupertatis et paciencie paupertatis“.

³⁸ Tamtéž, str. 70: „Si iam dictis virtutum viis incedit vocatus Petri vicarius, credimus, quod sit verus eius vicarius et precipuus pontifex ecclesie quantam regit. Si vero vadit viis contrariis, tunc est Antichristi nuncius, contrarius Petro et domino Ihesu Christo“.

³⁹ Tamtéž, str. 70: „Sed nemo vere et Christo acceptabiliter gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus, cum nulla alia sequela est pertinens, nec aliter nisi sub illa condicione recipit a deo procuratorium potestatem. Et ideo ad tale officium vicarium requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas“.

⁴⁰ Tamtéž, str. 72: „Videat ergo quilibet sacerdos, si bene intravit, mundus existens a crimine cum sincera intencione ad honorem dei et profectum ecclesie, et si conversatur digne mundanos honores et lucrum seculi parvipendens. Aliter enim est mendax Antichristus, et quanto in alciori officio tanto maior Antichristus“; ke kořenům antipauperistické persekuce srv. E. Benz, *Ecclesia spiritualis. Kirchenidee und Geschichtstheologie der franziskanischen Reformation*, Stuttgart 1934 a M. D. Lambert, *Franciscan Poverty. The Doctrine of the Absolute Poverty of Christ and the Apostles in the Franciscan Order (1210–1323)*, Londýn 1961; k polemice Williama Woodforda (kol. 1330 – kol. 1400), nazývaného „haereticorum extirpator acerrimus“ z roku 1376 srv. E. Doyle, O.F.M., *William Woodford's „De dominio civili clericorum“ against John Wyclif*, v: „Archivum Franciscanum Historicum“, roč. 66, seš. 1–3, (Grottaferrata) 1973, str. 47–75, edice str. 76–109.

tem bene vivendi se noverint assecutos“⁴¹ vzbudí bouřlivý odpor, protože je nahlížena na jedné straně jako pokus podvrátit sám základ papežského primátu, opírajícího se od dob Lva I. Velikého (440–461), který titulem „indignus haeres beati Petri“ odlišil osobu nositele úřadu a důstojnost úřadu a Gelasia I. (492–496), jenž skrze moc klíčů vztáhl „superioritas“ úřadu Petrova nástupce jako svrchovanou „auctoritas“ na rozhodování o všech otázkách zásadního významu, jež se týkají křesťanské společnosti, obrav jej právě o tuto důležitou distinkci a objektivní kritérium kanonicky platné volby.⁴² Husova aplikace Gratiánova výroku je nahlížena jako mimořádně nebezpečné přenesení objektivního kritéria na subjektivní rovinu individuálního posuzování Petrových „mores“, čímž by se objektivní hodnota uznání akce, dekretu nebo zákona, jejichž váha vyplývá z autority úřadu Petrova nástupce, který tak působí jako svorník jednoty celé evropské křesťanské společnosti,⁴³ zvrátila v subjektivní posuzování osobního chování papeže podle obrazu Krista či Petra, který si vytvoří ten či onen jednotlivec.

Sama možnost selhání papežské funkce garance platnosti a závaznosti právních aktů musela, přese všechnu nejistotu sváru obediencí, budit snadno pochopitelnou paniku.⁴⁴ Na druhé straně tento sílící hlas, ozývající se od sklonku čtrnáctého století z více stran, a požadující po papežské funkci následování „lex Christi“ v takové míře, aby se v papeži, který má ztělesňovat „exemplum Christi“, jevil skutečné „imitatio Christi“,⁴⁵ probouzí v koncilních Otcích přízrak slepé cesty někdejšího selhání nadějí v „andělského papeže“⁴⁶ v Celestýnovi V. (1294), který sice dosáhl osobní svatosti,

⁴¹ Srv. *Decretum Gratiani, Dictum ante cap. 1, Distinctio XL*; tak W. Ullmann, *Principi di governo e politica nel Medioevo*, Bologna 1982², str. 129.

⁴² Srv. L. Buisson, *Potestas und Caritas. Die päpstliche Gewalt im Spätmittelalter*, Kolín nad Rýnem – Štýrský Hradec 1958; M. Maccarone, *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro. ricerche e testimonianze dal II al V secolo*, Řím 1976; dále srv. W. Ullmann, *Il pensiero politico del Medioevo*, Řím – Bari 1984, str. 35–43; S. Vacca, O.F.M. Cap., *Prima sedes a nemine iudicatur. Genesi e sviluppo dell'assioma fino al Decreto di Graziano*, Řím 1993.

⁴³ Srv. sborník *The Religious Roles of the Papacy: Ideals and Realities, 1150–1330*, red. Ch. Ryan, Toronto 1989.

⁴⁴ Srv. B. Tierney, *Origins of the Papal Infallibility, 1150–1350*, Leiden 1972.

⁴⁵ Srv. W. Ullmann, *Principi di governo e politica nel Medioevo*, str. 130–131.

⁴⁶ Srv. B. McGinn, *Angel Pope and Papal Antichrist*, v: „Church History“, roč. 47, (New York – Chicago) 1978, str. 155–173 a B. Töpfer, *Il regno futuro della libertà. Lo sviluppo delle speranze millenaristiche nel medioevo centrale*, Janov 1992, zvl. kap. 4. *Imperatore della pace e papa angelico*, str. 185–247; rubem představy byla dlouhá tradice negativního obrazu Říma, srv. J. Benzinger, *Invectiva in Romam. Romkritik im Mittelalter vom 9. bis 11. Jahrhundert*, Lübeck – Hamburg 1968 a P. F. Palumbo, *Roma nella letteratura storica dall'antichità ad oggi, un saggio su Roma e Antiroma nella coscienza storica*, Řím 1994.

ale nedokázal zvládnout náročnost úřadu a rezignoval.⁴⁷ Například v Jeanu Charlierovi, řečeném Gerson (1363–1429), který se již 27. května 1414 obrátil z Paříže na pražského arcibiskupa Konráda z Vechty a vyžadoval rázné vykořenění setby Viklefova učení a 24. září mu poslal další list, obsahující články z Husových spisů odsouzené pařížskou Univerzitou, kde vidí právě v predestinačním momentu „blud ze všech nejzhoubnější, proti zachování klidu a veškeré politické pospolitosti“, se s Husem nesráží jen filozofický nominalismus s radikálním realismem, ale i zcela odlišný přístup k otázce reformy, založený na touze přivést muže církve k vnitřnímu obrácení v kontemplativní extázi, vycházející z linie „devotio moderna“⁴⁸ a hluboký odpor k „intelektuální pýše“, v níž vidí jednu z hlavních příčin úpadku.⁴⁹

Často se mechanicky opakuje v Kybalově stopě,⁵⁰ že Husův „program přestavby církve je federalistický a vedoucí k výstavbě národních církví“;⁵¹ užitý termín se mi však nejeví jako adekvátní, nemluvě již o skutečnosti, že právě v Kostnici, kde byl Hus odsouzen, dosáhly národní církve v papežských kapitulacích zásadního vítězství.⁵² Pravděpodobně, spíše než o odporu k římskému „centralismu“, by se mohlo uvažovat o srážce dvou v zásadě teokratických koncepcí církve.⁵³ Nakolik je to možné posoudit, zdá se, že Husův model církve je do jisté míry duchovně bližší starocírkevním vzorům, konkrétně například v některých inspiracích pojetí sv. Ignáce z Antiochie.⁵⁴ Jeho zvláštností ovšem je výrazně presbyteriální důraz, kněz

⁴⁷ Srv. G. Marchetti Longhi, *Fu viltade il gran rifiuto? Rievocazione storica su la rinuncia di Celestino V e la sua prigione e morte in Fumone*, v: „Archivio della Reale Società Romana di Storia Patria“, roč. 91, (Řím) 1969, str. 57–100.

⁴⁸ K tomu obšírně A. Combes, *La théologie mystique de Gerson. Profil de son évolution*, díl I., Řím – Paříž – Tours 1963; léta vyzrávající traktát vyd. nejnověji M. Vannini, *Jean Gerson. Teologia mistica*, Cinisello Balsamo 1992.

⁴⁹ Srv. A. Combes, *La théologie mystique de Gerson*, str. 46–48.

⁵⁰ Srv. V. Kybal, *Učení*, II/2, str. 193: „Ideálem Husovým byla ovšem svatá církev bojující jako integrální část universální církve Kristovy, která, majíc jediného Krista za svou hlavu, byla by spravována ve federalistických skupinách patrně episkopálního objemu od svatých biskupů a kněží, žijících a působících zcela podle vzoru apoštolův“.

⁵¹ Tak M. Ransdorf, *Kapitoly z geneze*, str. 99, podobně F. Šmahel, *Husitská revoluce*, díl II., Praha 1993, str. 73.

⁵² Srv. vynikající sborník *Synodale Strukturen der Kirche. Entwicklung und Probleme*, red. W. Brandmüller, Donauwörth 1977 a starší dílo P. de Vooghta, *Der Konziliarismus bei den Konzilien von Konstanz und Basel*, v: *Das Konzil und die Konzile. Ein Beitrag zur Geschichte des Konzilslebens der Kirche*, Stuttgart 1962, str. 165–210.

⁵³ Srv. M. Pacaut, *La théocratie. L'Église et le pouvoir au Moyen Âge*, Paříž 1957.

⁵⁴ Srv. S. Łucarz, S.J., *Die Kirche als Gemeinschaft bei Ignatius von Antiochien*, v: *Veritatem desiderat anima. Studia patrystyczne z okazji 110 rocznicy urodzin Bertholda Altanera (1885–1964)*, red. N. Widok, Opole 1995, str. 117–188, zvl. část II., kap. 3. *Die Kirche –*

je základní kategorií, aniž by byla věnována dostatečná pozornost roli biskupů,⁵⁵ jež je ovšem v tradici západního i východních patriarchátů naprosto nezastupitelná.⁵⁶ Vlastním důvodem tohoto postupu je to, že Husovi, jak to později rozvinul Chelčický, je Kristus sám „nikoli vylhaně, ale vpravdě biskupem, sluhou Božích sluhů, a to netoliko římským, nýbrž vůbec všech církví“!⁵⁷

Gemeinschaft „in“, „durch“ und „mit“ Christus, str. 141–150 a kap. 4. *Der Bischof und sein Dienst (diakonia) an der Gemeinschaft*, str. 151–158; dále srv. F. Bergamelli, *L'unione a Cristo in Ignazio di Antiochia*, v: *Cristologia e catechesi patristica*, red. S. Felici, Řím 1980, str. 73–109; H. Rathke, *Ignatius von Antiochien und die Paulusbriefe*, Berlín 1967; E.J. Tinsley, *The „imitatio Christi“ in the Mysticism of St. Ignatius of Antioch*, v: *Papers Presented to the second International conference on Patristic Studies*, red. K. Aland – F.L. Cross, Berlín 1957, str. 553–560; C. Vona, *Il testo cristologico di s. ignazio di Antiochia Ephes. 19, 1 nella tradizione di alcuni scrittori ecclesiastici*, v: „Euntes docete (Commentaria urbana)“, roč. 9, (Řím) 1956, str. 64–92.

⁵⁵ V *Kněžkách o svatokupectví Hus v polemice proti „kacířství“ simonie*, inspirovan Apoštolem, připomíná v páté kapitole, že „má-li kdo býti biskupem Božím důstojným, musí dříve býti života svatého, a pak povolán od Boha skrze lidi a bez darův; a jsa povolán, aby se měl za nehodného; a jsa přinucen, aby pro chválu Boží, pro lidské spasení a pro své pokorně přijal, a peněz nižádných za potvrzení nedal. Avšak pravím, že Pán Bůh může to způsobiti, kdy ráčí; neboť ačkoli nyní mezi lidským během jest to velmi nesnadno, přece bohu mocnému způsobiti jest velmi lehkou. a že má takový biskup býti, ukazuje svatý Pavel“, srv. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy, VI/2. Spisy české*, Praha s.d., *O svatokupectví*, str. 159; zde ovšem nejde o cílevědomou tematizaci role biskupa, ale o připomínku vzoru prvotní církve a motiv svobodného Božího zásahu, který rozvíjí i v patnácté kapitole *De ecclesia* konstatováním „Deus est omnipotens, igitur deus potest dare alios successores veros apostolorum quam sunt papa et cardinales, igitur possunt inveniri vel dari alii veri successores apostolorum, qui non sunt papa vel cardinales“, srv. *Mistr Jan Hus, Tractatus de ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson, Praha 1958, str. 122.

⁵⁶ Srv. alespoň V. Cavalla, *Episcopi e presbiteri nella Chiesa primitiva*, v: „La scuola cattolica“, roč. 64, (Venegono – Varese) 1936, str. 235–256; J. Colson, *L'évêque dans la Didascalie des Apôtres*, v: „La Vie Spirituelle, supplément“, roč. 18, 1951, str. 271–290; týž, *L'Évêque dans les communautés primitives*, Paříž 1951; týž, *L'évêque, lien d'unité et de charité chez saint Cyprien de Carthage*, Paříž 1961; týž, *L'épiscopat catholique. collégialité et Primauté dans les trois premiers siècles de l'Église*, Paříž 1963; Y. Congar, *Faits, problèmes et réflexions à propos du pouvoir d'ordre et des rapports entre le presbytérat et l'épiscopat*, v: „La Maison-Dieu“, roč. 14, 1948, str. 107–128; V. Grossi – A. Di Bernardino, *La Chiesa antica: ecclesiologia e istituzioni*, Řím 1984, zvl. str. 97–111, s rozsáhlou bibliografií; M. Jourson, *L'évêque comme membre du peuple de Dieu selon St. Augustin*, Lyon 1951; J. Lecuyer, *Épiscopat et presbytérat dans les écrits d'Hippolyte de Rome*, v: „Recherches de science religieuse“, roč. 41, (Paříž) 1953, str. 39–49; A. Piolanti, heslo „Vescovo“, v: *Enciclopedia cattolica*, díl XII., Città del Vaticano 1954, sl. 1312–1315; E. Ruffini, *La gerarchia della Chiesa negli atti degli Apostoli e nelle Lettere di S. Paolo*, Řím 1921 a J. Zizioulas, *Episkopé and Episkopos in the Early Church. A Brief Survey of the Evidence*, v: „Faith and Order Paper“, č. 102, Ženeva 1980.

⁵⁷ Srv. *Mistr Jan Hus, Tractatus de ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson, Praha 1958, str. 150–151: „Unde ipse non mendaciter sed vere est episcopus servus servorum dei, non tantum romanus sed generaliter omnium ecclesiarum“.

Na tomto místě vyvstává zásadní otázka. Měla tato Husova rozsáhlá a dlouhodobě vyvrávající koncepce zůstat mrtvou literou tváří v tvář traumatizující reality církve, jinými slovy řečeno, omezuje se Hus na pouhou teoretickou spekulaci nebo ji vtěluje do činu v pokusu o konstituci církevního společenství nového typu a stává se tak „otcem reformace“?⁵⁸ Odpověď kromě známého výčtu záměrů Husovy strany v odpovědi na obvinění, že navádí věřící lid k neposlušnosti – 1. aby lid byl jeden, svorně spravovaný zákonem Kristovým, 2. aby antikristovská ustanovení neohlupovala lid nebo jej neoddělovala od Krista, nýbrž aby poctivě vládl zákon Kristův spolu se zvykem lidu, schvalovaným zákonem Páně, 3. aby duchovenstvo žilo poctivě podle evangelia Ježíše Krista a zavrhló okázalou nádheru, lakotu a zhýralost a 4. aby církev bojující sestávala poctivě ze složek, které ustanovil Hospodin, to jest z kněží Kristových, kteří zachovávají jeho zákon v čistotě, ze světských pánů, kteří donucují zachovávat nařízení Kristovo, a z obecného lidu, který oběma těmito složkám slouží podle zákona Kristova⁵⁹ – poskytuje Husův listář.

A proto povstal Satan, že se již pohnul ocas samého Behemota, a zbývá, aby Pán Ježíš Kristus „potřel hlavu“ jeho: Hodina drakobijců.

Již 1. července 1410, tedy v napjaté atmosféře před arcibiskupovým příkazem spálit demonstrativně Viklefovy knihy (16. 7. 1410), zvolá Hus: „Věru preláti nyní oblekli ducha pohanů a farizejů, zakázavše v kaplích a na jiných místech náležitých kázání evangelia. ... Zdaž mám já uposlechnouti arcibiskupa v jeho příkazu, který odporuje příkázání Božímu? Bůh uchovej! „Neboť více sluší poslouchati Boha než lidí“, tak řekli apoštolé, když jim bránili velekněží ...“ a prosí Pána: „Pomozíš tedy, aby Tebe pokorně následovali preláti duchovní i páni svěští, kteří svými skutky usilují tvé evangélium zadusiti“.⁶⁰ Mistru Závíšovi ze Zap, který ho kaceřuje, prohlašuje v srpnu jako „dobrý pastýř, který jde před ovce a ovce jdou za ním, poněvadž znají jeho hlas“, že je hotov za víru v naději pokorně vytrpět smrt.⁶¹

⁵⁸ Podobnou otázku v jiných souvislostech položil již G. Lobrichon, *Conserver, reformer, transformer le monde? Les manipulations de l'Apocalypse au moyen âge central*, v: *The Role of the Book in Medieval Culture*, red. P. Ganz, Turnhout 1986, sv. II., str. 75–94.

⁵⁹ Srv. Mistr Jan Hus, *Tractatus de ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson, kap. XVII., str. 148–149.

⁶⁰ Pro snadnou dostupnost odkazují na vydání B. Ryby, *Sto listů M. Jana Husi*, Praha 1949, č. 7, str. 34–35.

⁶¹ Tamtéž, č. 8, str. 37.

Po 15. březnu 1411 se svěřuje anglickému viklefstovi Richardu Wychovi ve vášnivém vyznání, v němž je znovu přítomno odhodlání vydat se za Kristovo evangelium až na smrt, s přesvědčením, že lid, jenž chodil v temnotách, uviděl veliké světlo Ježíše Krista, že se sbírají zástupy a opovrhují nepořádným kněžstvem a proto že povstal Satan a pohnul se ocas samotného Behemota a zbývá, aby Pán Ježíš Kristus potřel jeho hlavu. Pochlubí se dokonce: „Ejhle, hlavy jeho jsem se lehce dotkl, a otevřel tlamu svou, aby pohltil' mne a spolu bratří mé. Nyní zuří a lživým slovem brzy kaceřuje, brzy lichotí, brzy rozhojňuje plamen trestu; rozšiřuje pochodeň hrozného hromobítí po diecésích okolních krajů, ale doma se neodvažuje dotknouti mého temene. Neboť ‚ještě nepřišla hodina‘, protože skrze mne a mé bratry ještě nevyrvál z jeho tlamy Pán ty, které předem vyvolil k životu v slávě. A pro ně dá statečnost hlasatelům evangelia, aby samého Behemota soužili aspoň na ocase, dokud by nebyla úplně potřena hlava jeho se všemi údy“.⁶² To je ovšem již zcela apokalyptická vize. Posilování v rytířské službě Kristu, o němž v listu mluví, nachází ozvuk v písni „Slyšte rytíři boží, připravte se již k boji“⁶³ – naskytá se otázka, zda Behemotem není v tomto případě zcela konkrétní církevní autorita, která se stává „protivníkem evangelia“.

V listě Lounským z téže doby, v němž již figuruje otevřeně Antikrist, vyvstává současně před očima komunita, již „sám Spasitel sjednotil ve víře, pokoji, lásce a slyšení slova Božího“ a působivá eschatologická vize: „Blaženi tedy budeme, až budeme požívati oné blaženosti, kde bude dokonalá láska. Tam totiž uvidíme, kdo je proklet, zatracen a zlořečen, tam se spatří veškery hříchy, jež jsou nyní skryty v lidských srdcích, tam zažijeme takovou radost a útěchu, již nikdy nebudeme zbaveni... Blaženi tedy budeme, jestliže v dobrém vytrváme až do konce. To věduce, nejmilejší, že svět se řítí k horšímu, že smrt je přede dveřmi a že my se odtud brzy postěhujeme, především zřeknouce se hříchů žijte zbožně a svatě, za druhé o to stůjte, co je nebeské, konečně milujte boha z celého srdce a v něho doufejte, že Vás pro zásluhy Ježíše Krista ozdobí v své slávě a učiní účastnými království svého, amen“.⁶⁴

V listu z jara 1411, určenému neznámému kazateli, již vyznává: „více jsem... nabyt statečnosti, abych za zákon Ježíše Krista bojoval aspoň poněkud ve stopách předcházejících otců. K mé bolesti nemůže o mně býti shledáno, že bych byl hoden mučednických utrpení, která vytrpěli svatí otcové za Pána, přece však musím jako štěňátko vyhledávati stopy starých,

⁶² Tamtéž, č. 10, str. 40–43.

⁶³ Srv. Husitské písně, vyd. J. Daňhelka, Praha 1952, str. 123–124.

⁶⁴ Srv. *Sto listů M. Jana Husi*, č. 11, str. 44 – 46.

po nichž oni vyvázli z lovu ďáblová“ – objevuje se tak v plné síle ideál martyria.⁶⁵ Janu Bradatému a Krumlovským po líčení díla zaslepených stoupců Antikristových a rozlišení svatých apoštolů a pravých Kristových učedníků sděluje, že ti, do brání kázat jsou křiví svědkové a svatokrádci a proto jsou dáni Pánem do klatby a vyzývá je, aby se dovedli postavit na odpor ďábelským psům (papeži, arcibiskupovi a ostatním satrapům).⁶⁶ Plzeňské, asi v říjnu 1411, vážně varuje, že jejich svatou jednotu v dobrém „znamenal nepřítel Boží, diabel; želeje toho zbudil Antikristovy a své údy“, aby z nich vypudili Boží milost a vůli a navrátili mu dům, do nějž by se vrátil se sedmi horšími duchy a připomíná jim Ježíšovým výrokem blízkost času příchodu k soudu. Nemají se bát těch, kdo zabíjejí tělo, každý, kněz i nekňez, kdo zná pravdu, má ji bránit až do smrti, jinak by byl zrádцем pravdy i Krista – každý, kdo není spravedlivý, není z Boha! Končí pak zvoláním: „Ó srdnatí křesťané, zda ste již všichni zemřeli, že dáte bludy vésti a Božie slovo súžiti? Prožřete a nedajte diablu nad sebou vévoditi“.⁶⁷ Čas skonání věků, druhého příchodu Kristova, je za dveřmi.

V listu nejmenovanému knězi, asi z roku 1412, se objevuje hluboce propracovaný eklesiologický manifest, vrcholící výkladem Ježíšova výroku: „Ale ty moje nepřátele, kteří mě nechtěli za svého krále, přiveďte sem a přede mnou je pobijte!“ (L 19,27), v němž jsou nepřátelé identifikováni s předzvěděnými, kteří budou přivedeni v den soudu a pobiti mečem Božího slova.⁶⁸ Odvolání od papeže k Ježíši Kristu z 18. října 1412 definitivně popírá autoritu církve a znamená ve skutečnosti téměř úplnou negaci vládnoucího právního řádu.⁶⁹ Na podzim adresuje Hus list kazatelům a bratřím ve „svatém Betlémě“⁷⁰ a obrací se k pražským pánům a Mistrům s prosbou, aby „nejprve vážili při Boží, jemuž se křivda veliká děje, nebt chtie jeho svaté slovo utisknutí, kaplu užitečnú k slovu Božiemu zbořiti a tak v lidu jich spasení překaziti“ a s poukazem „že se na vás diabel trhá a Antikrist šklebí, ale jako pes na řetězě vám neuškodí, když budete pravdy Božie milovníci“, je vybízí, „položiece pravdu Boží a chválu napřed, sůce živi dobře, z lásky stójme proti lži Antikristově až do koncě, majíce Spasitele všemohúcieho s sebou na pomoc, jehož nižádný nemóž přemoci“.⁷¹

⁶⁵ Tamtéž, č. 12., str. 47.

⁶⁶ Tamtéž, č. 13, 48–52.

⁶⁷ Tamtéž, č. 17, str. 60–61.

⁶⁸ Tamtéž, č. 18, str. 65–69.

⁶⁹ Tamtéž, č. 22, str. 77–81; k tomu srv. J. Kejíř, Husovo odvolání ke Kristu, v: „Dialog. Evropa XXI“, (Brno) č. 2 / 1994, str. 15–18.

⁷⁰ Tamtéž, č. 23, str. 81.

⁷¹ Tamtéž, č. 24, str. 85–86.

Asi v listopadu znovu vybízí Pražany, aby „znajíce chytrůsti antikristovy a jeho posluov, nedali se jím svésti ot Božie pravdy“, mají stát pevně v pravdě poznané a doufat, že jako Kristus zvítězil, i oni zvítězí. Zlí nepřestanou klást odpor a dobří trpět „dokud zde boj Kristov a Antikristov stane.. Ale poněvadž hus lénie, pták domácí, nelétavý vysoko, jim ty sieti počala jest dřieti, ovšem i jiní ptáci mnozí, jenž (písmem) i životem vysoko k bohu léci, rozedrují jim jejich sieti. Zavlekli sú pónonem, ostrašili sú klatbú jako dřevěným ostřiešem a konečný z túlu Antikristova sú šíp vystřelili, když sú Boží službu a chválu stavili“. Konečně pak prosí, aby se za něj modlili, aby proti zlobě Antikristově hojněji psal i kázal, a aby ho Bůh, až to bude vyžadovat nejvyšší tiseň, postavil do bojové řady, aby chránil jeho pravdu.⁷² Tento slovník boje už zůstane s Husem trvale spojen.

Rektora Univerzity, M. Křišťana z Prachatic vybízí koncem roku 1412 s jeho spolubydlícími, aby „byli připraveni k boji, protože zprvu začaly přede hry antikristovy a po nich již bude následovati bitva. A jest třeba, aby hus hnula křídly proti křídům Vehemota a proti ocasu, který vždy přikrývá ohavnost šelmy Antikristovy ... a utne Pán hlavu i ocas, to jest papeže i jeho proroky, mistry, doktory a právníky, kteří falešným jménem svatosti přikrývají ohavnost šelmy“.⁷³ Na jaře 1413 sděluje M. Křišťanovi: „O rozkolu v národě nevěřím, že by se dal urovnati, protože se musí naplniti proroctví Kristovo, který nepřišel uvésti pokoj, ale meč, aby tak oddělil otce od syna, matku od dcery atd. A proroctví Pavlovo praví, že se nedovrší syn nepravosti, dokud nepřijde rozkol“! Eklesiologický výklad předchází plamenné: „Stran mého vítězství – nedám nic na slávu světskou, protože vím, že vítězí ten, koho stihne smrt“.⁷⁴

Další list M. Křišťanovi otevírá bojovně pozdravem „Spasení od Krista Ježíše, pravé hlavy církve římské, která vpravdě dává život, cit i duchovní pohyb údům svým...“ a rozvíjí bolestný protipapežský výpad: „Vskutku ,had v trávě se skrývá‘. Neboť je-li papež hlava církve římské a kardinálové tělo, pak oni sami jsou celá svatá římská církev, jako celé tělo lidské s hlavou je člověk. A jeho učedníci, náhončí Antikristovi, nazývají papeže s kardinály souznačným jménem svatou římskou církví, i kdyby se stalo, že by na místě Petrově seděl vtělený Satan s dvanácti nejpupnějšími ďábly, jehož základní a první zásadou je, že cokoliv sám se svým potvorným souborem rozhodne, to se má držeti jako víra. Tak zajisté řekl ďábel, pokoušeje Krista, že má moc udělovati všeliká království, jestliže padna bude se mu klaněti.

⁷² Tamtéž, č. 25, str. 87–94.

⁷³ Tamtéž, č. 27, str. 97–99.

⁷⁴ Tamtéž, č. 32, str. 109–110.

A podivné jest, co chtějí učedníci Antikristovi již nařizovati o svátostech. Což od čtrnácti set třinácti let nestála církev bez onoho budoucího nařízení?“.

Snad v žádném jiném z listů není tak očividné, s jakou vášnivostí Hus srážku prožívá: „Ja vím, že z rady doktorů a prelátů psali ke stoličce papežské a že to vyhrazují k podpisu Antikristovu, aby klamali, připouštějíce horní návěst, a uzavírali: Tys kacíf! Neboť se usuzuje takto: Cokoli rozhodne svatá římská církev – to jest papež s kardinály – to jest držeti jako víru; on však se svými rozhodne, že odpustky od mošny a měšce jsou katolické; tudíž jest to držeti jako víru. Ty však, Huse, kázal jsi opak: tudíž odvolej kacífství, anebo se dej upálit“. Papež je již jednoznačně a nepokrytě přímo identifikován s Antikristem a oponenti jsou jeho přísluhovači: „A kdo z nás může vyšfátati, ke kolika nesmyslným závěrům může dospěti Antikrist podle své vlastní vůle? Shledávám dále, že by doktoři chtěli srovnati Krista s Belialem, ovšem tak, že Kristus není nazýván hlavou svaté církve... Chtěl bych věděti, zda kacífský papež Liberius, podobně kacíf Lev a papež Jan, který porodil dítě, byli hlavami svaté římské církve. A jestliže ano, pak nevádí, aby někdy později nebyla nevěstka nebo obzvláštní Antikrist hlavou svaté římské církve. A tu se nepochybně chce Antikrist rovnati Kristovi. Avšak ‚jaké srovnání Krista s Belialem‘? Nestačí jemu a jeho satrapům, že on je náměstkem Kristovým, ovšem jenom jestliže účinně naplňuje zákon Kristův, a že oni jsou služebnky církve, vykonávající úkol pravidelného hlásání evangelia, jako říkají nejsvětější apoštolé, že jsou služebníci daní církvi, aby ji učili zákonu Kristovu“.

Zde se již rodí následné úderné téze *De ecclesia*: „Ó, kdyby se spokojili učedníci Antikristovi tím, že svatá církev římská jsou všichni věrní, svatí křesťané, bojující ve víře Kristově, jejímž učitelem byl římský biskup Petr, ale jako na přednějším místě biskup Kristus. I kdyby – uvádím to jako možnost – Řím s papežem a s kardinály byl rozvrácen jako Sodoma, ještě by trvala ona církev svatá. Na tom chci státi, že mám papeže za náměstka Kristova v církvi římské, ale není to pro mne víra. Taktéž na tom stojím: jestli papež předurčen a vykonává-li pastýřský úřad tak, že následuje Krista v mravech, tehdy jest hlavou tak veliké církve bojující, jakou řídí; a jestliže tak řídí jako hlava podle zákona Kristova celou již bojující církev, tehdy je pravý její náčelník pod nejvyšší hlavou Pánem Ježíšem Kristem. Pakli však žije na odpor Kristu, tehdy ‚jest zloděj a lotr, vstupující jinudy‘ a jest ‚vlk hltavý‘, pokrytec, a nyní mezi všemi, kdož se ubírají cestou, obzvláštní Antikrist. Mají se tedy podle výstrahy Kristovy ovce varovati takového vlka... Proč? Protože ‚povstanou falešní Kristové‘, to jest papež pod jménem Kristovým, ‚a budou činiti divy veliké; povstanou falešní proroci‘, jako doktoři papežští, a budou činiti divy veliké a zázraky tak, aby byli, pokud

možno, do omylu uvedení i vyvolení. Blahoslavený tedy, kdo se nezalekne jejich hrozeb, metaných s nebe, to jest klateb, jimiž děsí spravedlivé a vzbuzují podiv mezi národy, a zázraků, to jest divů v dálce učiněných – vždyť od římské kurie do Prahy je dvě stě mil – zázraků, jakých neučinil ani Šimon kouzelník ani Petr apoštol. Blahoslavený také ten, kdo pozoruje „ohavnost spuštění, jak o ní pověděl Daniel, nacházející se na místě svatém; kdo čte, rozuměj“ – tak praví Kristus, hlava církve⁷⁵.

Apokalyptická perspektiva se již pevně spojila s teologickou argumentací a eschatologickým modelem církve – v čase přítomnosti Antikrista, kterého, jak je přesvědčen, podle znamení bezpečně identifikuje a odhaluje i s jeho spřeženci a konečného zápasu, bezprostředně předcházejícího parúsií a Kristův soud. Husovo slovo nabývá v této „nouzi o spasení“ naléhavosti, srovnatelné s pozdějším známým ignaciánským rozjímáním čtvrtého dne druhého týdne Duchovních cvičení o dvou praporech, jednom Krista, nejvyššího Vojevůdce a Pána našeho, druhém Lucifera, zapřísáhlého nepřítele naší lidské přirozenosti.⁷⁶ V obou případech má čtenář či posluchač

⁷⁵ Tamtéž, č. 33, str. 111–118.

⁷⁶ Srv. *Duchovní cvičení sv. Ignáce z Loyoly, zakladatele Tovaryšstva Ježíšova*, díl I. *Text*, vyd. J. Ovečka, S.J., Praha 1941, str. 171–174: „První průprava je událost; bude to zde, jak Kristus volá a chce všecky pod svůj prapor a Lucifer naopak pod svůj. Průprava druhá je úprava (dějiště rozjímání) tím, že uvidím místo (události); bude to zde, viděti velké pole po celé té krajině jeruzalémské, kde nejvyšším všeobecným Vojevůdcem dobrých je Kristus, pán náš – a druhé pole v krajině babylonské, kde náčelníkem nepřátel je Lucifer. Třetí průprava je žádati o to, co chci; a bude to zde, prositi o poznání šaleb zlého náčelníka a o pomoc, abych se jich uchránil, a o poznání pravého života, jemuž učí nejvyšší a pravý Vojevůdce, a o milost k tomu, abych jej napodobil. První bod je, představit si, jako by si náčelník všech nepřátel sedal na onom velkém poli byblynském jako na velký stolec z ohně a dýmu, v tvářnosti hrozná a děsná. Druhý, uvažovati, jak svolává nesčíslné zlé duchy a jak je rozsévá, ty do toho města a ony do onoho, a tak po celém světě, nepomíjeje krajů, míst, stavů, ani žádných osob jednotlivých. Třetí, uvažovati řeč, kterou k nim má, a jak jim nakazuje, aby vrhali tenata a okovy: že předně mají pokoušeti chtivostí bohatství, jak to činívá u většiny, aby (lidé) snáze došli k marné cti světské a pak k roznicené pýše; tak aby prvním stupněm bylo bohatství, druhým čest, třetím pýcha, a s tohoto trojího stupně svádí (Lucifer) ke všem ostatním neřestem. Rovněž si jest naopak představit o nejvyšším a pravém Vojevůdci, jímž jest Kristus, Pán náš, (jak si on počíná). první bod jest, uvažovati, jak Kristus, Pán náš, zaujímá stanoviště na velkém poli v oné krajině jeruzalémské, na místě nízkém, v krásě a líbeznosti. Druhý, uvažovati, jak si Pán celého světa volí tolik osob, apoštoly, učedníky, atd., a posílá je po celém světě, rozsévaje (jimi) svou posvátnou nauku po všech stavech a postaveních lidských. Třetí, uvažovati řeč, kterou Kristus, pán náš, má ke všem svým služebníkům a přátelům, které posílá na takovou výpravu, doporučuje jim, aby všem hleděli pomáhati, vedouce je předně ke vrchované chudobě duchovní, a bude-li to jeho Božské Velebnosti příjemno a bude-li si je chtíti vyvoliti, neméně k chudobě skutečné; za druhé k touze po potupách a pohrdání, poněvadž z těchto dvou věcí vzhází pokora; tak aby byly tři stupně; první, chudoba proti bohatství; druhý, potupa, nebo pohrdání proti světské cti; třetí, pokora proti pýše; a s tohoto trojího stupně aby přiváděli ke všem ostatním ctnostem“.

„nahlédnout“ tuto antitézi a musí se rozhodnout, na které straně bude stát, protože není třetí cesty. Hus se ovšem ve svých východiscích zásadně odlišuje. Jeho osobní zkušenost vyrůstá z dědictví dlouhé tradice apokalyptického myšlení českého reformního okruhu, jak ji lze sledovat od Spisku o Antikristu Jana Milíče z Kroměříže,⁷⁷ který na základě propočtu Daniellových let stanovil příchod Antikrista již k roku 1367 a zvěstuje, že mu Duch na otázku „Kdo je Antikrist?“ odpověděl „Antikristové jsou mnozí, a kdo rozvazuje a zapírá Krista, jest Antikrist“. Zapírají pak tím, „když mlčí a neodvažují se ho a jeho pravdu před lidmi vyznávat, kdož pravdu a spravedlnost Boží v zajetí drží“.⁷⁸ Hus je přesvědčen, že v jeho sporu se toto proctví ducha naplnilo.

Milíčovskou myšlenku pak rozvíjí Matěj z Janova v konstatování, že „poslední hodina“, kdy se objevilo mnoho antikristů, je tu (IJ 2,18–19): „Hle, jak jasně vyvozuje, že Antikrist nepřijde odjinud leč z křesťanů, ano, že není Antikrist nic jiného než nehodný křesťan, stavějící se proti Kristu Ježíši, buď činem, dopouští-li se nějaké nepravosti, ... nebo řečí, jako každý, kdo lže nebo zavádí do svatě církve výmysly a báje... Pán Ježíš je totiž jest pravda, Boží moc a Boží moudrost a sám je láska. Kdo tedy jedná proti pravdě nebo proti moudrosti tím, že obrací svou duši ať jakýmkoli způsobem k marnosti, nebo proti lásce tím, že se dopuští bezbožnosti, ten je Antikrist věrně zde vystižený“.⁷⁹ Je tedy zřejmé, že husovská kritika nevychází jen z viklefského podnětu, ale je nesena touto mentalitou, jež ve spálení knih anglického Mistra, mnohdy označovaného „doctor evangelicus super omnes evangelistas“,⁸⁰ a v zákazu kázání vidí poslední akt antikristovského pokusu odtrhnout Boží lid od evangelia – tedy čas posledního zápasu skonání věků.

Myšlenka mnohých již působících antikristů, nejen jediného Antikrista konečného času, je však svými kořeny spojena s kalábrijským opatem Jáchymem z Fiore.⁸¹ Hus Jáchyma znal, jak pro to svědčí jeho spis *De*

⁷⁷ Srv. Milíč z Kroměříže, *Poslání papeži Urbanu V. Spisek o Antikristu*, vyd. F. Loskot, Praha 1948.

⁷⁸ Srv. tamtéž, str. 23.

⁷⁹ Srv. M. Matěj z Janova, *Výbor z Pravidel Starého a Nového Zákona*, vyd. R. Schenk, Praha 1954, str. 150–151 a dále srovnání Krista a Antikrista, str. 151–152; k tomu E. Michálek, *Antikrist – klíčové slovo v jazyce doby husitské*, v: „Husitský Tábor“, roč. 4, (Tábor) 1981, str. 110–112.

⁸⁰ I Hus se vyjadřuje analogicky. V listu Richardu Wychovi zcela otevřeně říká: „Ejhle, nejmilejší bratr náš Richard, spoludruh mistra Jana Wycleffa v pracích evangelních, napsal nám list tak hluboké útěchy, že kdybych neměl vůbec jiného písma, musil bych se za evangelium Kristovo vydati až na smrt“, srv. *Sto listů M. Jana Husi*, č. 10, str. 40.

⁸¹ Srv. R.E. Lerner, *Refrigerio dei santi. Gioacchino da Fiore e l'escatologia medievale*, Řím 1995, zvl. II/4. *Anticristi e Anticristo in Gioacchino da Fiore*, str. 117–129.

*libris hereticorum legendis.*⁸² S Jáchymem je spojeno i typické hodnocení dopadů tzv. Konstantinovy donace,⁸³ stejně jako hluboká spekulace o předzvěděných a předurčených⁸⁴ a rozvinutí motivu pronásledování spravedlivých v posledním čase⁸⁵ – je třeba dále upřesnit, nakolik byly tyto podněty v českém prostředí známy.

Husovi bylo rovněž v Kostnici vytýkáno, že řekl česky k lidu: „Hle, naplnilo se prococtví, které vyřkl Jakub z Tharamu, že léta 1409 povstane jeden, kdo evangelium a epištoly a víru Kristovu bude pronásledovati“ a že tím měl na mysli pisánského papeže Alexandra V.⁸⁶ Podnět vycházel z komentáře florentského biskupa Giacomu Palladiniho z Terama ke Zjevení sv. Jana, ovlivněného myšlenkami Jáchyma z Fiore.⁸⁷ Mimořádným významem tří měst „super flumina“, Avignonu, Říma a Prahy v eschatologických prorockých druhé poloviny čtrnáctého století, se naposledy zabýval Roberto Rusconi, který vidí první významný krok již v cestě římského tribuna lidu Coly di Rienzo k pražskému dvoru Karla IV. v létě 1350.⁸⁸ Nejrozsáhlejší materiál, týkající se vlivu jáchymovské myšlenky nástupu věku svobody svatého Ducha v českém reformním prostředí a zvláště pak Husových spolupracovníků z okruhu domu U černé růže, snesl Romolo Cegna.⁸⁹ Husovu eklesiologii skutečně nelze prostě postavit

⁸² Srv. Magistri Iohannis Hus *Polemica* (Opera omnia, XXII), vyd. J. Eršil, Praha 1966, str. 32: „Item estra, de summa Trinitate et fide catholica, capitulo 2º de Joachim, cuius doctrina prohibetur, ubi dicitur: „Si quis igitur sententiam vel doctrinam prefati Ioachim in hac parte defendere vel approbare presumpserit, tanquam hereticus ab omnibus evitetur“.

⁸³ Srv. P. De Leo, *L'età costantiniana nel pensiero di Gioacchino da Fiore*, v: „Florensia. Bollettino del centro Internazionale di Studi Gioachimiti“, roč. 1, č. 1, (San Giovanni in Fiore) prosinec 1987, str. 9–34; za zpřístupnění všech informací, tákajících se Jáchyma z Fiore děkuji Prof. Salvatore Oliveriovi.

⁸⁴ Srv. Iochim Abbas Florensis, *Dialogi de prescientia Dei et predestinazione electorum*, vyd. G. L. Potestif, Řím 1995.

⁸⁵ Srv. K.-V. Selge, *Ein Traktat Joachims von Fiore über die Drangsale der Endzeit: De ultimis tribulationibus*, v: „Florensia“, roč. 7, (San Giovanni in Fiore) 1993, str. 7–20, edice str. 21–35.

⁸⁶ Srv. Místra Jana Husi Sebrané spisy, VI. *Spisy latinské*, vyd. M. Svoboda – V. Flajšhans, Praha 1904, VIII. *Poslední obrana Husova*, str. 100.

⁸⁷ Srv. R. Rusconi, *L'attesa della fine. Crisi della società, profezia ed Apocalisse in Italia al tempo del grande scisma d'Occidente (1378–1417)*, Řím 1979; k Giacomu Palladinimu z terama a Husovi srv. str. 120–132.

⁸⁸ Srv. R. Rusconi, *L'escatologia negli ultimi secoli del Medioevo*, v: „Florensia“, roč. 8–9, (San Giovanni in Fiore) 1994–1995, str. 173–191, zvl. oddíl 3. „Super flumina“: Avignone – Roma – Praga, str. 181–186.

⁸⁹ Srv. R. Cegna, *Appunti per una tipologia dello status Spiritus libertatis nella riforma boema e del Centro europa del Quattrocento e degli inizi del Cinquecento*, v: *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento. Atti del III Congresso Internazionale di Studi*

na úroveň apokalyptického vizionářství, a není divu, protože byl orientován jiným směrem,⁹⁰ stejně tak ovšem nelze nevidět, že se formuje v ovzduší těchto vizí, že viklefovské, pavlovské i augustinské podněty zasazuje na půdě teologické spekulace do výrazně eschatologické perspektivy, že rozhodující kroky činí nejen díky abstraktním logickým důkazům, ale i pod tlakem rozeznávání těchto „znamení“, ba že právě díky nim se domnívá, že se jí rozevřítá nejhlubší rozměr tajemství Písma a Boží vůle a že právě tato eklesiologie uvede do pohybu chiliastickou mentalitu. Jedním slovem řečeno, že je to tedy eklesiologie svou podstatou eschatologická, odpovídající času skonání věků, a tím také podmíněná a nesrovnatelná s eklesiologickými náhledy, jež tuto mentalitu nesdílejí či nechtějí přijmout. Na druhé straně pak svou mimořádnou silou, zpřítomňující atmosféru apoštolských dob bezprostředního očekávání parúsie, nutně musí uvrhnout do nejhlubší krize, ba do značné míry vytěsnit hierarchickou a mnohdy pragmatismem zatíženou eklesiologii všedního dne tak dlouho a tak těžce zkoušené církve.

Přítomné úvahy si nekladou nárok na úplnost, chtějí být spíše podnětem k diskusi, mířící k prohloubení uchopení Husova náhledu církve, jež by katolická i evangelická strana mohly společně sdílet.

Gioachimiti, S. Giovanni in Fiore, 17–21 settembre 1989, red. G. L. Potestf, Janov 1991, str. 351–378; Husa sleduje na str. 357–365, přičemž dokládá zjevný vliv, byť i konstatuje, že Hus nerozvinul důsledky těchto podnětů „in tutto il loro rigore e in tutta la loro esigenza ecclesiologia e sociale“, str. 359.

⁹⁰ Tamtéž, str. 355: „D'altra parte le mie costatazioni non devono meravigliare poiché Hus era impegnato su un altro indirizzo. Il suo insegnamento è spesso dedicato al concetto di verità, a quella verità che fa liberi dal peccato, dal demonio, dalla morte eterna e di cui parla la scrittura“: Gv 8, 32: „Veritas liberabit vos“.